



Sygn. akt I NSNc 268/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 września 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Wojciechowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Sadowski

Elżbieta Mazur-Orlik (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa K. S.A. w likwidacji z siedzibą w B.

przeciwko W. P.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych 27 września 2022 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty Sądu Rejonowego w Gdańsku z 21 czerwca 2002 r., sygn. I Nc 630/02:

- 1. uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu Gdańsk-Południe w Gdańsku,**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Skargą nadzwyczajną wniesioną 19 sierpnia 2020 r Prokurator Generalny, na podstawie art. 89 § 1 i 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia

2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 1904 ze zm., dalej: „u.SN” lub „ustawa o Sądzie Najwyższym”), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżył w całości prawomocny nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym wydany 21 czerwca 2002 r. przez Sąd Rejonowy w Gdańsku, Nc 630/02 w sprawie z powództwa K. S.A. w G. (dalej: „powód”) przeciwko W. P. (dalej: „pozwany”), którym nakazał pozwanemu zapłacić powodowi kwotę 26 700 zł wraz z odsetkami umownymi w wysokości 1% dziennie od 11 kwietnia 2002 r. do dnia zapłaty oraz kosztami sądowymi w kwocie 522,30 zł i kosztami zastępstwa procesowego w kwocie 6015 zł.

Prokurator Generalny na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 oraz pkt 2 u.SN zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30, 64 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, takich jak godność człowieka oraz prawo do własności i innych praw majątkowych przez zasądzenie od pozwanego zaskarżonym nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym z 21 czerwca 2002 r., Nc 630/02 przez Sąd Rejonowy w Gdańsku obowiązku zapłaty kwoty nie odpowiadającej sumom wekslowym oznaczonym w wekslach będących podstawą żądania zapłaty wraz z odsetkami umownymi, wynikającymi z klauzul wekslowych, które uznaje się za nienapisane, a nadto, które z uwagi na swoją wysokość – 1% dziennie – miały charakter „lichwiarski”, co kreowało zobowiązanie pozwanego do zapłaty bez podstawy prawnej, w sposób radykalnie nieadekwatny do wzajemnych świadczeń powoda i naruszało jego prawo do własności i innych praw majątkowych, bowiem dług pozwanego w rozmiarze zasądzonym nakazem zapłaty dotkliwie ingeruje zarówno w jego prawa majątkowe, jak i prawa osoby przeciwko której wierzyciel uzyskał klauzulę wykonalności – jego żony, a nadto związane z nim prawo godności;
2. naruszenie w sposób rażący prawa, tj. art. 5 i art. 48 pkt 2 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe (tekst jedn. Dz.U. 2016, poz. 160 ze zm., dalej: „Prawo wekslowe”) w zw. z § 1 Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 2001 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych

(Dz.U. 2001, nr 143, poz. 1612). w zw. z art. 58 § 1 i § 3 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. 2019, poz. 1145, dalej: „k.c.”) oraz art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 485 § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. 2019, poz. 1460 ze zm., dalej: „k.p.c.”) w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, przez ich błędną, wykładnię i niewłaściwe zastosowanie poprzez wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, podczas gdy istniały wątpliwości, co do treści przedłożonych przez powoda weksli, w których wskazano inną kwotę sum wekslowych – łącznie 17 000 zł, niż żądana przez powoda wysokość roszczenia głównego – 26 700 zł, a zawarta w każdym z przedłożonych trzech weksli płatnych w oznaczonym dniu klauzula „w przypadku zwłoki w zapłacie – zapłacę odsetki w wysokości 1% dziennie” winna być uznana za nienapisaną, bo wystawca może zastrzec oprocentowanie sumy wekslowej jedynie w wekslu płatnym za okazaniem lub w pewien czas po okazaniu, a nadto z uwagi na to, że były to weksle wystawione i płatne w Polsce w przypadku zwłoki w zapłacie wierzyciel mógł domagać się odsetek ustawowych od dnia płatności (art. 48 pkt 2 w brzmieniu wynikającym z pierwotnego tekstu Prawa wekslowego w zw. z § 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 2001 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych, tj. 20% w stosunku rocznym, a nie żądanych i zasądzonych w wysokości – 1% dziennie, przy czym dodatkowo taka zastrzeżona wysokość odsetek, w przypadku zwłoki w zapłacie kwot wynikających z udzielonych pozwanemu pożyczek, miała charakter „lichwiarski”, sprzeczny z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie również była nieważna na zasadzie art. 58 § 1 k.c. w zw. z § 3 k.c., jako sprzeczna z ustawą.

Na podstawie art. 91 § 1 u.SN Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu Gdańsk-Południe w Gdańsku z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Prokurator Generalny przedstawiając stan faktyczny wyjaśnił, że nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym z 21 czerwca 2002 r., Nc 630/02

Sąd Rejonowy w Gdańsku, nakazał pozwanemu by zapłacił powodowi kwotę 26 700 zł z odsetkami umownymi w wysokości 1% dziennie od 11 kwietnia 2002 r. do dnia zapłaty oraz kosztami sądowymi w kwocie 522,30 zł i kosztami zastępstwa procesowego w kwocie 6015,00 zł, w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu.

Wobec braku wniesienia przez pozwanego zarzutów, nakaz zapłaty uprawomocnił się.

Prokurator Generalny wskazał, że zaskarżone orzeczenie zostało wydane na podstawie trzech wypełnionych weksli własnych: z 14 września 2001 r. na kwotę 3000 zł; z 19 września 2001 r. na kwotę 4000 zł i z 12 grudnia 2001 r. na kwotę 10 000 zł, mających stanowić zabezpieczenie udzielonych pozwanemu pożyczek. Każdy z weksli był płatny w określonej dacie i w każdym z nich zawarte było zobowiązanie wystawcy, że w przypadku zwłoki w zapłacie, zapłaci odsetki w wysokości 1% dziennie. W pozwie i kolejnym piśmie uściślającym żądanie pozwu wskazano, że powód dochodzi od pozwanego zapłaty kwoty 26 700 zł, na którą składa się kwota główna 17 000 zł z weksli oraz skapitalizowane odsetki w kwocie 9700 zł wraz z odsetkami umownymi w wysokości 1% dziennie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty. Z uzasadnienia pozwu wynika, że skapitalizowane odsetki zostały również naliczone w umownej wysokości 1% dziennie, a ponadto wskazano, że pozwany w dniach 17 stycznia 2002 r. oraz 8 kwietnia 2002 r. dokonał spłaty w łącznej kwocie 11 400 zł, która to suma została zaliczona na spłatę odsetek. Do pozwu nie zostały dołączone umowy, których spłaty zabezpieczenie stanowiły weksle.

Prokurator Generalny wskazał ponadto, że postanowieniem z 10 czerwca 2003 r., I Go 8/03 Sąd Rejonowy w Gdańsku, I Wydział Cywilny nadał zaskarżonemu nakazowi zapłaty klauzulę wykonalności także na małżonkę pozwanego – A. P..

Prokurator Generalny wyjaśnił, że w związku z przeniesieniem wierzytelności wynikającej z nakazu zapłaty na A. J., która jest aktualnym wierzycielem i w związku z przejściem uprawnień na inną osobę, z jej wniosku prowadzone jest postępowanie egzekucyjne na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego Gdańsk-Południe w Gdańsku z 30 czerwca 2011 r., I Co 1152/10 w sprawie o nadanie klauzuli wykonalności, w skardze została ona wskazana po stronie

powodowej obok pierwotnego powoda, wobec możliwości zastosowania w takim przypadku art. 192 pkt 3 k.p.c. i art. 196 k.p.c.

Prokurator Generalny uzasadniając podstawy skargi nadzwyczajnej w pierwszej kolejności odniósł się do przesłanki ogólnej. W jego opinii, wystąpienie przez Prokuratora Generalnego ze skargą nadzwyczajną było konieczne dla zapewnienia zgodności orzeczenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, wynikającą z art. 2 Konstytucji RP. Jak wskazał, wydanie orzeczenia nakazującego obywatelowi zapłatę kwoty roszczenia głównego, na którą składała się kwota główna – 17 000 zł oraz skapitalizowane odsetki 1% dziennie w wysokości 9700 zł – z dodatkowymi odsetkami od łącznej kwoty 26 700 zł również w wysokości 1% dziennie – wbrew obowiązującym przepisom oraz z uwagi na niedopuszczalną w uczciwym obrocie skalę dysproporcji świadczeń wzajemnych stron, przy jednoczesnym braku jakiegokolwiek obiektywnej relacji ekwiwalentności – jest oczywiście niesprawiedliwe i niewątpliwie naruszyło zasadę pochodną zaufania obywatela do Państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego. Zaznaczył, że usankcjonowanie nakazem zapłaty żądania tak wygórowanych kwot, całkowicie nieproporcjonalnych do wysokości udzielonych pożyczek, skutkujące naliczeniem odsetek w stosunku rocznym (365 dni) od pożyczonej kwoty 17 000 zł jest sprzeczne z poczuciem sprawiedliwości. Tym bardziej godzi ono w konstytucyjną zasadę, że prawomocny nakaz zapłaty opatrzony klauzulą wykonalności, stanowiący tytuł wykonawczy, jest podstawą możliwości egzekwowania przez wierzyciela tych kwot, przy pomocy środków przymusu sankcjonowanych przez Państwo (s. 8 skargi, k. 11).

Uzasadniając zarzut naruszania zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30, 64 ust. 1 Konstytucji Prokurator Generalny zauważył, że obciążenie przez Sąd pozwanego – a finalnie dodatkowo jego żony wobec nadania klauzuli wykonalności nakazowi na małżonka dłużnika – obowiązkiem zapłaty należności, w sposób sprzeczny z przepisami, a nadto w wysokości, która jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w sposób rażący narusza ich interesy, niewątpliwie godzi w – chronione przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej – prawo do własności i inne prawa majątkowe. Tym bardziej, że wydany

wyrok opatrzony w klauzulę wykonalności może stanowić podstawę egzekwowania przez wierzyciela tych kwot, przy pomocy środków przymusu sankcjonowanych przez Państwo. Poza tym, konieczność wprowadzenia na poziomie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej regulacji praw i wolności ekonomicznych ma swoje źródło w poszanowaniu godności człowieka (s. 9 skargi, k. 12).

Uzasadniając zarzut rażącego naruszenia art. 5 i art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego w zw. z § 1 Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 2001 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych, w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 485 § 2 k.p.c., Skarżący wskazał, że Prawo wekslowe (art. 5) przewiduje możliwość zastrzeżenia odsetek w wekslu, ale tylko w wekslu płatnym za okazaniem lub w pewien czas po okazaniu, a zatem odsetek nie można zastrzegać w wekslach płatnych w określonej dacie, a takie weksle wystawił pozwany. W ocenie Skarżącego zastrzeżenie oprocentowania sumy wekslowej na takim wekslu nie spowodowało nieważności weksla, to jednak zgodnie z art. 5 ust. 1 Prawa wekslowego winno być uznane za nienapisane, a zatem przedłożone w niniejszej sprawie weksle były ważne tylko na kwoty sumy wekslowej oznaczonej w ich treści, co jednak nie wykluczało możliwości dochodzenia przez wierzyciela odsetek należnych wskutek zwłoki w zapłacie weksla, których może on żądać na podstawie art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego. Jak wskazał, przepis ten w sposób wyczerpujący wymienia należności, których można dochodzić w postępowaniu sądowym z weksla i w przypadku zwłoki w zapłacie sumy wekslowej powód mógł dochodzić od pozwanego kwotę odsetek w wysokości obowiązującej w okresie od 15 grudnia 2001 r. do 24 lipca 2002 r. 20% rocznie wskazanej w § 1 Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 2001 r., w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych. Reasumując stwierdził, że zapis na wekslach w przypadku zwłoki w zapłacie – zapłacę odsetki w wysokości 1% dziennie nie stanowił klauzuli wekslowej zastrzeżenia odsetek dopuszczalnej jedynie w wekslach płatnych za okazaniem lub w pewien czas po okazaniu, a wskazana wysokość odsetek była sprzeczna z ww. przepisami regulującymi dochodzenie roszczeń z weksla.

Uzasadniając zarzut rażącego naruszenia art. 485 § 2 k.p.c. Skarżący przypominał, że zgodnie z art. 485 § 2 k.p.c. decydująca dla wydania

nakazu zapłaty z weksla pozostaje ocena prawidłowości wystawienia weksla wedle przesłanek określonych w przepisach art. 1 i następne oraz art. 101 Prawa wekslowego oraz wymagalności wyrażonego w nim zobowiązania, a kontrola sądu dotyczyć może wyłącznie treści weksla. Skoro zaś żądanie pozwu w zakresie należności głównej wskazywało inną zdecydowanie wyższą kwotę niż sumy wekslowe to brak było podstaw do wydania nakazu zapłaty. Idea postępowania nakazowego opiera się bowiem na założeniu, że podstawa faktyczna roszczenia powoda została w całości udowodniona za pomocą dołączonych do pozwu dokumentów wskazanych w art. 485 k.p.c. Jeżeli natomiast nawet przyjęto, że wysokość tych odsetek w wysokości 1% dziennie w przypadku zwłoki w zapłacie wynikała ze stosunku podstawowego, a weksle stanowiły – co wynika z uzasadnienia pozwu – zabezpieczenie spłaty udzielonych pozwanemu pożyczek, to brak było podstaw do ich zasądzenia w trybie wydania nakazu w postępowaniu nakazowym

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 353¹ k.c. Prokurator Generalny zwrócił uwagę, że zastrzeżenie odsetek w wysokości 1% dziennie w przypadku zwłoki w zapłacie byłoby również nieważne jako służące obejściu prawa oraz sprzeczne z zasadami współżycia społecznego limitującego zasadę swobody umów. Zastrzeżenie tych odsetek umownych nie zostało bowiem ukształtowane jako wynagrodzenie za używanie cudzego kapitału przez cały czas do terminu spłaty, lecz jako sankcja na wypadek zwłoki dłużnika. Skarżący zauważył, że zgodnie z brzmieniem art. 481 § 2 zd. 1 k.c. obowiązującym w dacie czynności prawnej, jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należne są odsetki ustawowe, a zatem przepis ten miał charakter dyspozytywny i dopuszczał możliwość umownego ustalenia wysokości odsetek za opóźnienie nie określając maksymalnej wysokości odsetek umownych za opóźnienie (ograniczenie takie zostało wprowadzone w art. 481 § 2¹ k.c. z dniem 1 stycznia 2016 r., w wysokości dwukrotności wysokości odsetek ustawowych, przy czym przepisy ten nie miał mocy wstecznej). Skarżący zwrócił też uwagę, że zarówno w dacie zawarcia umów pożyczki, jak też w dacie orzekania nie obowiązywały też regulacje dotyczące odsetek maksymalnych, zawarte w art. 359 § 2¹ – § 2³ k.c. dotyczące maksymalnej wysokości odsetek wynikających z czynności prawnej, które zostały

wprowadzone z dniem 20 lutego 2006 r.). Zasadniczym celem tych regulacji była eliminacja z obrotu nadmiernych, lichwiarskich odsetek, grożących „pętlą zadłużenia”. Skarżący podkreślił, że umowa pożyczki nie może być jednak wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c., w przeciwnym wypadku mogłoby to bowiem oznaczać przyzwolenie na wypaczenie sensu umowy w aspekcie charakteru stosunku prawnego tą umową ukształtowanego, zarówno z punktu widzenia zasady ograniczenia swobody kontraktowej, jak i granic wykonywania prawa podmiotowego (s. 15 skargi). Przywołując orzecznictwo Sądu Najwyższego Skarżący wskazał, że zastrzeżenie odsetki za zwłokę w spełnieniu świadczenia pieniężnego, w wysokości 1% dziennie czyli 365% rocznie stanowią niewątpliwie lichwę, a umowy pożyczki w zakresie zastrzeżenia wysokości odsetek umownych, pozostają w rażącej sprzeczności z zasadami uczciwości w obrocie, lojalności kontrahentów, równości stron w stosunkach obligacyjnych, wzajemnego zaufania, respektu dla interesów partnera, adekwatności zabezpieczenia roszczenia (s. 16 skargi). W konsekwencji postanowienia umowy zastrzegające rażąco wygórowane odsetki są na mocy art. 58 § 1 k.c. nieważne w takiej części, w jakiej – w okolicznościach sprawy – zasady współżycia społecznego ograniczają zasadę swobody umów, wyrażoną przez art. 353¹ k.c.

Skarżący podkreślił przy tym, że powyższe odnosi się nie tylko do zasądanego nakazem zapłaty obowiązku zapłaty kwoty odsetek umownych w wysokości 1% dziennie od 11 kwietnia 2002 r. do dnia zapłaty ale również do zasądzonej kwoty 26 700,00 zł, na którą składały się zarówno suma kwot wskazanych w wekslach, łącznie 17 000,00 zł – i w tym zakresie żądanie wynikało z weksla – jak i skapitalizowana suma odsetek umownych naliczonych również wg procentowania 1% dziennie pomniejszona o dokonane przez pozwanego wpłaty w łącznej wysokości 11 400 zł.

Skarżący wskazał, że w niniejszej sprawie skutkiem naruszenia wskazanych przepisów prawa procesowego i materialnego było wydanie orzeczenia nakładającego obowiązek zapłaty kwot nie wynikających z przedłożonych weksli wraz z odsetkami w wysokości 1% dziennie, co nie miało umocowania w obowiązujących przepisach, a co jest oczywiście sprzeczne z zasadą

praworządności, co więcej naruszenie to jest również oczywiste.

Jak podkreślił Skarżący, dokonanie przez Sąd prawidłowej oceny, że brak jest podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, obligowało do nadania sprawie dalszego biegu. Ten obowiązek ujęty został w art. 486 k.p.c. i wyraża się w powinności skierowania sprawy na rozprawę lub na posiedzenie niejawne, jeśli sprawa może być rozpoznana na takim posiedzeniu, czego w niniejszej sprawie zaniechano

Pełnomocnik pozwanego został poinformowany o wniesieniu skargi jednak nie wniósł odpowiedzi na skargę nadzwyczajną

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie.

I.

1. Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji kontroli nadzwyczajnej w art. 89-95 u.SN miało na celu zaradzenie podnoszonym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ograniczeniom skargi konstytucyjnej, która nie pozwalała na adekwatną reakcję względem orzeczeń sądów powszechnych lub wojskowych, które wprowadziły zapadały z naruszeniem zasad konstytucyjnych, jednak w oparciu o przepisy, którym nie można było czynić zarzutu niekonstytucyjności (zob. sygnalizacja pełnego składu TK dokonana 12 marca 2003 r., S 1/03, OTK ZU 2003, nr 3, poz. 24). Skarga nadzwyczajna została wprowadzona celem zaradzenia temu deficytowi nadzwyczajnych środków zaskarżenia pozwalających na eliminację rażąco wadliwych orzeczeń z poszanowaniem prawa do sądu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 169/20).

2. Realizując te założenia, skarga nadzwyczajna z całą pewnością nie stanowi instrumentu ponownej kontroli instancyjnej, ale instrument skonkretyzowanej kontroli konstytucyjności aktów jurysdykcyjnych, zaś jej zgodność z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka była już kilkakrotnie wyjaśniana w orzecznictwie Sądu Najwyższego (wyroki Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20, pkt. 1-6; z 25 listopada

2020 r., I NSNc 57/20, pkt. 1-5).

3. Skarga nadzwyczajna może zostać wniesiona jedynie wówczas, gdy jest to konieczne dla zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 *in principio* u.SN) i to tylko w sytuacji, gdy można ją oprzeć na przynajmniej jednej z trzech podstaw, określonych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Sąd Najwyższy zwracał uwagę, że połączenie ogólnej przesłanki funkcjonalnej ze szczegółowymi podstawami skargi nadzwyczajnej sformułowaniem „o ile”, jednoznacznie wskazuje na konieczność jednoczesnego zaistnienia przesłanki funkcjonalnej i którejś (przynajmniej jednej) z jej szczegółowych podstaw wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN (zob. postanowienie z 25 czerwca 2020 r., I NSNc 48/19).

4. Na podmiocie inicjującym kontrolę nadzwyczajną prawomocnego orzeczenia ciąży obowiązek przytoczenia i uzasadnienia podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej (art. 95 pkt 1 u.SN w zw. z art. 398⁴ § 1 k.p.c.). Oznacza to konieczność wskazania i uzasadnienia nie tylko którejś spośród szczegółowych podstaw skargi (art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN), ale w drugim kroku również wykazania, w kontekście realiów konkretnej sprawy, zaistnienia przesłanki funkcjonalnej (art. 89 § 1 *in principio* u.SN). Chodzi o wyjaśnienie, z czego wynika konieczność zapewnienia zgodności z zasadą konstytucyjną wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP. O ile jednak ocena spełnienia przesłanek szczegółowych sprowadza się, w dużym uproszczeniu, do dokonania subsumpcji, o tyle dokonując oceny ziszczenia się przesłanki funkcjonalnej, czyli oceniając konieczność zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń z art. 2 Konstytucji RP, kluczowe staje się ważenie konstytucyjnych wartości. Kluczowe jest ważenie tego, czy w konkretnej sprawie, waga stwierdzonych naruszeń w zakresie przesłanek szczegółowych, uzasadnia odstąpienie od ochrony powagi rzeczy osądzonej, która również ma swoje konstytucyjne podstawy w art. 2 Konstytucji RP (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 21 kwietnia 2021 r., I NSNc 89/20; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 147/21).

Również z tego względu, przy odpowiednim stosowaniu art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, przewidującego związanie sądu podstawami skargi,

uwzględnić należy specyfikę przesłanki funkcjonalnej skargi nadzwyczajnej. Konieczność zapewnienia zgodności z art. 2 Konstytucji wymaga wzięcia pod uwagę sformułowanych w orzecznictwie i doktrynie zasad konkretyzujących tę normę ustrojową. Sąd Najwyższy nie może jednak abstrahować od całokształtu zasady wyrażonej w tym przepisie Konstytucji, nawet jeśli skarżący nie wyeksplikował z należytą dokładnością, istotnych dla sprawy aspektów zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20).

II.

5. Badając ustawowe przesłanki zasadności i dopuszczalności wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej na nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym z weksla wydany przez Sąd Rejonowy w Gdańsku 21 czerwca 2002 r., Nc 630/02, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, iż w sposób nie budzący wątpliwości orzeczenie wydane zostało przez sąd powszechny a zaskarżony nakaz jest prawomocny. Zgodnie z art. 494 § 2 k.p.c. (w brzmieniu z dnia wydania nakazu), nakaz zapłaty, przeciwko któremu w całości lub w części nie wniesiono skutecznie zarzutów, ma skutki prawomocnego wyroku. W analizowanej sprawie wprowadził pozwany wniosek o przywrócenie terminu, jednak zostały one wniesione na 4 dni po upływie terminu, wobec czego zostały odrzucone postanowieniem z 22 lipca 2002 r. (k. 35 akt Nc 630/02). Odrzucony też został postanowieniem z 13 czerwca 2003 r. wniosek pozwanego o przywrócenie terminu (k. 45 akt Nc 630/02). Wobec tego, że zarzuty nie zostały skutecznie wniesione, zaskarżony nakaz ma skutek prawomocnego wyroku. Z akt sprawy nie wynika również, by od zaskarżonego orzeczenia wniesiono wcześniej skargę nadzwyczajną (art. 90 § 1 u.SN). Sąd Najwyższy podziela również pogląd Skarżącego, że zaskarżony nakaz zapłaty nie może zostać wzruszony w drodze nadzwyczajnych środków zaskarżenia innych niż skarga nadzwyczajna. W świetle art. 424⁶ k.p.c. wykluczone jest złożenie ewentualnej skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Bezskutecznie upłynął także termin na wniesienie skargi o wznowienie postępowania (art. 408 k.p.c.).

6. W świetle art. 89 § 3 oraz art. 115 § 1 u.SN biorąc pod uwagę datę

wydania i uprawomocnienia zaskarżonego w przedmiotowej sprawie orzeczenia nie budzi wątpliwości legitymacja Prokuratora Generalnego do wniesienia skargi nadzwyczajnej, podobnie jak dochowanie terminu na jej wniesienie. Skarga została złożona wprawdzie po upływie pięcioletniego terminu, o którym mowa w art. 89 § 3 u.SN, jednak Prokurator Generalny jako podstawę jej wniesienia przywołała także art. 115 § 1 oraz § 1a u.SN, zgodnie z którymi, w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie u.SN, tj. 3 kwietnia 2018 r. skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po 17 października 1997 r. W takim przypadku skargę nadzwyczajną wnieść może Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich. Sąd Najwyższy uprawniony jest do ewentualnego uchylenia zaskarżonego wyroku w przypadku, gdyby okazało się, że podniesione w skardze nadzwyczajnej zarzuty są zasadne oraz jeżeli przemawiają za tym zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP.

7. Skarżący formułując zarzuty wyjaśnił na czym polegać miało w przedmiotowej sprawie naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w art. 64 Konstytucji oraz szczegółowo wyjaśnił i uzasadnił rażące naruszenie prawa procesowego i materialnego (tj. art. 5 i art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego w zw. z § 1 rozporządzenia w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c.; art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 485 § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania,

Jednocześnie zarzuty szczegółowe naruszenia zasad, wolności i praw człowieka określonych w art. 30 Konstytucji okazał się być sformułowany w sposób uniemożliwiający odniesienie się do niego.

8. Konstrukcja skargi nadzwyczajnej oraz wzajemna relacja, zachodząca między przesłanką funkcjonalną i przesłankami szczegółowymi wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny zaistnienia podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania którejs z szczegółowych podstaw skargi za uzasadnioną, ziściła się również przesłanka funkcjonalna (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20, pkt 2; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20, pkt 10).

III.

9. Prokurator Generalny zarzucił w pkt 1 *petitum* zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30 i 64 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 ze zm.), czyli zasady chroniącej przyrodzoną godność człowieka i prawa do własności. Formułując te zarzuty Skarżący w istocie zakłada i uznaje za pewne, iż doszło do naruszenia przepisów Prawa wekslowego, Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego, których rażące naruszenie zarzuca w pkt 2 *petitum*, czego potwierdzeniem jest użyte w uzasadnieniu tego zarzutu sformułowanie, wskazujące na to, iż obciążenie przez Sąd pozwanego obowiązkiem zapłaty należności dokonane zostało w sposób sprzeczny z przepisami, a nadto w wysokości, która jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w sposób rażący narusza interesy pozwanego i jego żony, co godzi w – chronione przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej – prawo do własności i inne prawa majątkowe (s. 10 skargi, k. 13). Oznacza to, że zarzuty sformułowane w pkt 1 *petitum* w istocie warunkowane są potwierdzeniem zasadności zarzutów z pkt 2, a zatem zasadne jest odniesienie się w pierwszej kolejności do zarzutów sformułowanych w pkt 2 *petitum* skargi, a następnie dopiero do zarzutów z pkt 1 *petitum* skargi.

10. W pkt 2 *petitum* skargi Skarżący zarzucił rażące naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 5 i art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego w zw. z § 1 rozporządzenia w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c., a także rażące naruszenie art. 485 § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, zatem konieczne jest odniesienie się do zarzutów naruszenia poszczególnych przywołanych przez Skarżącego przepisów.

11. Niezasadny okazał się zarzut naruszenia art. 5 Prawa wekslowego, natomiast zasadny jest zarzut rażącego naruszenia art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego w zw. z § 1 rozporządzenia w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. Zarzuty naruszenia tych przepisów zważywszy na ich powiązanie należy rozpatrywać łącznie.

Zgodnie z art. 5 Prawa wekslowego (który na mocy art. 103 Prawa wekslowego stosuje się do weksli własnych) w wekslu, płatnym za okazaniem lub

w pewien czas po okazaniu, może wystawca zastrzec oprocentowanie sumy wekslowej. W każdym innym wekslu zastrzeżenie takie uważa się za nienapisane. Przepis ten nie pozostawia zatem wątpliwości, że na wekslu płatnym w oznaczonym dniu, a takie weksle stanowiły podstawę wydania zaskarżonego nakazu zapłaty, zastrzeżenie oprocentowania sumy wekslowej należy uznać za nienapisane.

Należy przy tym podkreślić, że przewidziane w art. 5 Prawa wekslowego oprocentowanie stanowi wynagrodzenie za korzystanie z cudzej sumy pieniężnej w odniesieniu do okresu przypadającego przed terminem wykupu weksła, a nie są to odsetki za opóźnienie (będące rodzajem zryczałtowanego odszkodowania na wypadek spóźnionej zapłaty) i dlatego oprocentowanie to może być zastrzegane wyłącznie na wekslach płatnych za okazaniem lub w pewien czas po okazaniu, gdzie termin płatności nie jest z góry znany i nie jest możliwe uwzględnienie wynagrodzenia za korzystanie z cudzej sumy pieniężnej w sumie wekslowej. Natomiast w przypadku weksli płatnych w oznaczonym dniu lub w pewien czas po dacie oprocentowanie kapitału – jeżeli zostało przez strony ustalone – musi zostać uwzględnione z góry, przy oznaczaniu sumy wekslowej co oznacza, że wierzyciel oblicza odsetki od kapitału i dolicza je do niego, a co łącznie stanowi sumę wekslową, dokładnie w wekslu oznaczoną (zob. wyroki SA: w Gdańsku z 21 czerwca 2017 r., I ACa 994/16; w Katowicach z 9 lipca 2015 r., V ACa 8/15). W przypadku bowiem takich weksli horyzont czasowy odroczenia płatności lub udostępnienia kapitału jest z góry znany, w związku z czym oprocentowanie kapitału może być z góry uwzględnione – w odpowiedniej perspektywie czasowej – przy oznaczeniu sumy wekslowej. Rozwiązanie to realizuje postulat ścisłej oznaczoności sumy wekslowej, szczególnie istotny wobec obiegowej funkcji weksła (zob. J. Jastrzębski objaśnienia do art. 5 [w:] M. Kaliński, J. Jastrzębski, *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz, wyd. III*, Warszawa 2014, lexonline, pkt 1). Jak wskazuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w przypadku weksła płatnego w oznaczonym dniu brak jest podstaw do zasądzenia odsetek od sumy wekslowej za okres poprzedzający termin płatności oznaczony w wekslu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2010 r., V CSK 461/09).

Natomiast odsetek za opóźnienie w zapłacie sumy wekslowej wierzyciel może żądać na podstawie art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego. Zgodnie z przywołanym przepisem, przy wekslach, wystawionych i płatnych w Polsce, a takie stanowiły podstawę wydania zaskarżonego nakazu zapłaty, posiadacz weksłu może żądać od zobowiązanego zwrotnie odsetek ustawowych za opóźnienie od dnia płatności. Odsetki za opóźnienie należą się od dnia płatności aż do dnia zapłaty. Natomiast w związku z tym, że stosownie do art. 73 Prawa wekslowego do terminów ustawowych lub w wekslu oznaczonych nie wlicza się dnia początkowego, odsetki za opóźnienie nalicza się od następnego dnia po dniu płatności nawet gdyby w dniu płatności nie można było żądać zapłaty sumy wekslowej, aż do dnia zapłaty włącznie. Są to odsetki ustawowe, stanowiące ryczałt odszkodowania za możliwość korzystania przez dłużnika regresowego z kwoty nieuiszczonej posiadaczowi (zob. M. Kaliński objaśnienia do art. 48 [w:] J. Jastrzębski, M. Kaliński, *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz, wyd. III*, Warszawa 2014, lexonline, pkt 2).

Należy przy tym zaznaczyć, że art. 48 Prawa wekslowego określa wysokość roszczeń, jakich może żądać posiadacz weksła, czyli sumę regresową (która nie jest tożsama z sumą wekslową, bowiem oprócz nieprzyjętej lub niezapłaconej sumy wekslowej wraz z odsetkami, jeżeli je zastrzeżono, w jej skład wlicza się m.in. odsetki ustawowe od dnia płatności przy wekslach wystawionych w Polsce), a ze względu na abstrakcyjność weksła na wysokość sumy regresowej nie wpływa w żaden sposób istnienie oraz wysokość zobowiązań pozawekslowych dłużników wekslowych (zob. I. Heropolitańska objaśnienia do art. 48 [w:] *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Warszawa 2011, lexonline pkt 2). Jak zauważa się w literaturze wyliczenie z art. 48 Prawa wekslowego jest wyczerpujące (zob. A. Szpunar objaśnienia do art. 48 [w:] *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*, Warszawa 2001, lexonline; I. Heropolitańska objaśnienia do art. 48 [w:] *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Warszawa 2011, lexonline, pkt 7). Wskazuje na to już sama redakcja przepisu, zgodnie z którym „Posiadacz weksła może żądać od zobowiązanego zwrotnie:”; po czym następuje wyliczenie

w 4 punktach poszczególnych elementów sumy regresowej, brak w tym zdaniu wyrażenia „w szczególności”. Posiadacz weksla nie może zatem domagać się zwrotu innych kwot niż wymienione w tym przepisie. Oznacza to, że posiadacz weksla może w ramach sumy regresowej żądać, obok nieprzyjętej lub niezapłaconej sumy wekslowej wraz z odsetkami o których mowa w art. 5 Prawa wekslowego o ile zostały zastrzeżone, m.in. odsetek za opóźnienie, ale przy wekslach, wystawionych i płatnych w Polsce wyłącznie w wysokości odsetek ustawowych, a nie odsetek umownych.

W niniejszej sprawie w przedłożonych wraz z pozwem wekslach zawarta została klauzula „W przypadku zwłoki zapłacę odsetki w wysokości 1% dziennie” (k. 21 akt Nc 630/02). Poza tym w treści pozwu i pisma uzupełniającego wskazano, iż żądanie pozwu w zakresie roszczenia głównego obejmowało kwotę z weksli 17 000 zł oraz „skapitalizowane odsetki na podstawie art. 482 § 1 k.c.” (k. 29 akt Nc 630/02). Ponadto także w wyjaśnieniach sędziego będącego w składzie Sądu Rejonowego w Gdańsku wydającego zaskarżony nakaz, sporządzonych w odpowiedzi na zarządzenie o sporządzenie uzasadnienia na podstawie art. 92 u.SN, wskazane zostało, że zaskarżony nakaz zapłaty został wydany zgodnie z wnioskiem powoda na podstawie załączonych do pozwu weksli, a żądanie pozwu obejmowało nie tylko sumę należności z weksli wraz ze wskazanymi w nich odsetkami umownymi, ale i odsetki skapitalizowane przez powoda” (k. 50 akt I NSNc 268/21). Wszystkie te okoliczności wskazują, iż zastrzeżone na wekslu odsetki nie są oprocentowaniem sumy wekslowej w rozumieniu art. 5 Prawa wekslowego i nie były za takie oprocentowanie uznane przez Sąd Rejonowy w Gdańsku. Nie można zatem mówić o naruszeniu art. 5 Prawa wekslowego. Doszło natomiast do naruszenia art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego, bowiem suma wekslowa wynikająca z weksli mogła być powiększona jedynie o odsetki ustawowe, które w okresie do 14 grudnia 2001 r. na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 października 2000 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. 2000, nr 90, poz. 996) ustalone były na 30% w stosunku rocznym, natomiast od 15 grudnia 2001 r. na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 2001 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. 2001, poz. 143, poz. 1612) ustalone były

na 20% w stosunku rocznym. W konsekwencji naruszenia art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego Sąd Rejonowy wydał nakaz zapłaty na kwotę zdecydowanie wykraczającą poza dopuszczalny w świetle art. 48 Prawa wekslowego zakres wysokości roszczeń jakich może żądać posiadacz weksla. Błędnie została przy tym ustalona zarówno kwota roszczenia głównego, poprzez objęcie jego zakresem skapitalizowanych odsetek w wysokości 1% dziennie (365% w stosunku rocznym), co kilkunastokrotnie przewyższało stopę odsetek ustawowych, a co skutkowało też błędnym zakwalifikowaniem wpłaconych przez pozwanego kwot (na łączną sumę 11 400 zł) na pokrycie jedynie odsetek, w sytuacji gdy prawidłowe zastosowanie art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego skutkowałoby nie tylko pokryciem zaległych odsetek ale także istotnym pomniejszeniem kwoty głównej z weksli. Jak też w treści nakazu w sposób sprzeczny z art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego wskazane zostały odsetki umowne za opóźnienie od kwoty roszczenia głównego. Zważywszy na dysproporcję zasądzonej nakazem zapłaty kwoty wraz z odsetkami umownymi w wysokości 1% dziennie w stosunku do kwoty jaka powinna być zasądzona przy zastosowaniu art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego, jak też mając na względzie oczywistość naruszenia ww. przepisu, nie budzi wątpliwości, iż naruszenie miało charakter rażący.

11. Zasadny okazał się też zarzut rażącego naruszenia art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. Sprowadza się on do wskazania, że zastrzeżona wysokość odsetek (1% dziennie), w przypadku zwłoki w zapłacie kwot wynikających z udzielonych pozwanemu pożyczek ma w rzeczywistości charakter „lichwiarski”, odsetki te są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa była nieważna na zasadzie art. 58 § 1 k.c. w zw. z § 3 k.c., jako sprzeczna z ustawą.

Chociaż umowy pożyczki nie zostały załączone do pozwu, zarówno z treści pozwu (k. 3 akt Nc 630/02) jak i z twierdzeń pozwanego zawartych we wniesionych w 15 lipca 2002 r. zarzutach (k. 33 akt Nc 630/02) oraz z załączonych do pozwu potwierdzeń wypłaty (k. 10-12 akt Nc 630/02) wynika, że strony zawarły umowy pożyczki. Z treści pozwu wynika, że zabezpieczeniem spłaty udzielonych pożyczek były weksle wystawione przez pozwanego na kwoty udzielonych pożyczek. Z treści pozwu oraz klauzuli zawartych na wekslach wynika ponadto, że w przypadku

opóźnienia w spłacie pożyczek, a tym opóźnienia w wykupie weksli, powodowi przysługują odsetki w wysokości 1% dziennie. Użyte zarówno na wekslu jak i w treści pozwu sformułowania wskazują, iż odsetki te nie są jedynie wynagrodzeniem za używanie cudzego kapitału, ale stanowią sankcję na wypadek zwłoki dłużnika.

W realiach niniejszej sprawy, należy zatem rozważyć, czy zastrzeżenie odsetek w wysokości 1% dziennie za opóźnienia w zwrocie pożyczonej kwoty jest sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki i z zasadami współżycia społecznego oraz czy stanowi rażące naruszenie art. 353¹ k.c., w związku z art. 58 § 1 i § 3 k.c.

12. Zgodnie z treścią art. 720 k.c., przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości. Do *essentialia negotii* umowy pożyczki należy oznaczenie stron i określenie ilości pieniędzy albo rzeczy oznaczonych co do gatunku oraz zobowiązanie się do ich przeniesienia, a nadto obowiązek zwrotu przedmiotu pożyczki.

Istotą pożyczki pieniężnej jest umożliwienie użycia cudzego kapitału przez pewien okres. Udzielający pożyczki wyzbywa się swojego kapitału tylko na określony czas licząc na jego zwrot.

W przypadku opóźnienia w spłacie pożyczki wierzyciel na podstawie art. 481 k.c. może żądać odsetek za opóźnienie chociażby nie poniósł żadnej szkody oraz chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Stopa odsetek za opóźnienie w spłacie pożyczki może być uzgodniona przez strony. Nie ulega przy tym wątpliwości, że umowa pożyczki nie może być wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c., w tym ocenie tej muszą podlegać ustalone w umowie odsetki za opóźnienie w spłacie pożyczki. W przeciwnym wypadku mogłoby to bowiem oznaczać – w skrajnych sytuacjach – przyzwolenie na wypaczenie sensu umowy w aspekcie charakteru stosunku prawnego tą umową ukształtowanego, zarówno z punktu widzenia zasady ograniczenia swobody kontraktowej, jak i granic wykonywania prawa podmiotowego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04).

Ocena wysokości odsetek za opóźnienie w świetle kryteriów z art. 353¹ k.c. wymaga uwzględnienia funkcji tych odsetek. Odsetki za opóźnienie mają przede wszystkim funkcję stymulującą (motywacyjną), służą one wywarceniu na dłużnika presji, by bezwzględnie spełnił świadczenie (zob. E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 10, Warszawa 2021, objaśnienia do art. 481). Wskazać też można na funkcję kompensacyjną, tj. ryczałtowe pokrycie szkody poniesionej przez wierzyciela z tego powodu, że nie mógł on w określonym czasie korzystać z należnej mu sumy pieniężnej, a w tym kontekście można też mówić o funkcji wynagrodzenia za korzystanie z pieniędzy wierzyciela wbrew jego woli (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2010 r., III CSK 308/09). Przy czym rygoryzm art. 481 § 1 k.c. pozwala nawet uznać, że odsetki w nim ujęte nie tyle pełnią funkcję odszkodowawczą, co stanowią uproszczoną formę wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści, jakie dłużnik uzyskał lub mógł uzyskać na skutek nieterminowej zapłaty (zob. M. Lemkowski, objaśnienia do art. 481 [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353-626*. Wyd. 3, Warszawa 2022. *Legalisonline*). Ponadto wskazać można na funkcję waloryzacyjną, tj. rekompensację wierzycielowi skutków spadku siły nabywczej pieniądza.

Wysokość odsetek za opóźnienie spłaty pożyczki winna być zatem wiązana z ekwiwalentnością wynagrodzenia pożyczkodawcy za korzystanie z jego środków pieniężnych oraz stanowić zabezpieczenie wymuszenia terminowości spłaty zadłużenia, a nie stanowić niemożliwego do wykonania dla pożyczkobiorcy zobowiązania do zapłaty (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Dochód od kapitału w postaci odsetek powinien być zgodny z funkcją, jaką one pełnią, czyli refundować wierzycielowi spadek wartości pieniądza i dawać dochód, jaki wynikałby z przeciętnej lokaty lub inwestycji pieniężnej w okresie, w którym korzysta się z pieniędzy, nawet po terminie ich zwrotu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, OSP 2001, nr 3, poz. 48). Nie powinien natomiast dawać zysków nadmiernych, niemożliwych w normalnym obrocie do osiągnięcia, zwłaszcza jeśli stanowi wykorzystanie sytuacji finansowej dłużnika otrzymującego pożyczkę (zob. wyroki Sądu

Najwyższego: z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Poza tym ustalone w umowie odsetki ocenić należy w świetle klauzuli zasad współżycia społecznego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zwracano uwagę, że klauzula generalna „zasady współżycia społecznego” została wprowadzona wraz z uchwaleniem Kodeksu cywilnego, ale silnie akcentuje się jej związek z wcześniej obowiązującymi klauzulami generalnymi, w związku z czym przyjmuje się że przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania i odwołuje się do takich znanych pojęć, jak „zasady słuszności», »zasady uczciwego obrotu«, »zasady uczciwości« czy »lojalności»” (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 14 października 1998 r., II CKN 928/97; z 28 listopada 2014 r., I CSK 735/13; 9 listopada 2016 r., II CSK 93/16 oraz z 23 marca 2017 r., V CSK 396/16; z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20). Sąd Najwyższy wskazał także, że odwołanie się do zasad współżycia społecznego oznacza odwołanie się do idei słuszności w prawie i do powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa, a zatem przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 28 listopada 2001 r., IV CKN 1756/00; także: z 23 maja 2013 r., IV CSK 660/12; z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20). Sąd Najwyższy podkreślał też, że zasady współżycia społecznego to swoisty system norm pozaprawnych, konkretnych i powszechnie przyjmowanych, jako ogólne normy społeczne, które mają służyć realizacji sprawiedliwości w znaczeniu materialnoprawnym, będącej wartością konstytucyjną (art. 45 ust. 1 Konstytucji) (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2012 r., III CZP 84/12; wyrok Sądu Najwyższego z 23 lutego 2017 r., V CSK 230/16). Poprzez odwoływanie się do zasad współżycia społecznego chodzi o „zapobieganie stosowaniu prawa w sposób prowadzący do skutków niemoralnych lub rozmiągających się zasadniczo z celem, dla którego dane prawo zostało ustanowione” (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 3 lipca 2015 r., IV CSK 595/14).

Zastrzeganie w umowie pożyczki odsetek za opóźnienie w wysokości nadmiernej nie mającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji ani w zyskach osiąganych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej

może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Taką właściwość należy przypisać określonej w umowie stopie odsetkowej, nie przystającej, z racji jej wysokości, do wynagrodzenia możliwego do osiągnięcia w uczciwym obrocie jakiegokolwiek rodzaju (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04).

Dochód z kapitału, również w okolicznościach pozostawania w zwłoce ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, nie powinien kojarzyć się z lichwą, a więc z zachowaniem pożyczkodawcy zawsze uważanym za naganne moralnie i bardzo negatywnie oceniane. Korzystanie z prawa podmiotowego właściciela pieniędzy, jako dysponenta określonej wartości ekonomicznej z nadmiernego oprocentowania jest sprzeczne z zasadami uczciwości, uczciwego zarobku, rzetelności strony stosunku umownego i tych wartości, które kierują uczciwym społeczeństwem w potocznym rozumieniu tych określeń (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Jak wskazywał już Sąd Najwyższy, z analizy orzecznictwa wynika, że za nadmiernie wygórowane uznawał Sąd Najwyższy odsetki umowne już od wysokości 0,5% dziennie, tj. 185% rocznie (wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, z aprobowanymi glosami A. Stelmachowskiego, OSP 2001, nr 3, poz. 48 oraz M. Lemkowskiego, dz. cyt., s. 46 i nast., por. także wyroki z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; z 27 listopada 2003 r., III CK 152/02; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 4 listopada 2005 r., V CK 162/05; z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07; z 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 370/09; z 8 maja 2014 r., V CSK 376/13; z 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; a także uchwałę Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17). Przy czym na ocenę tej kwestii może mieć wpływ to, kiedy badana umowa została zawarta. Jednak co do zasady poczynawszy od 1990 r. – na skutek obniżania się wskaźnika inflacji – zmniejszała się też granica akceptowanej wysokości odsetek umownych (zob. wyrok z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20).

W realiach niniejszej sprawy, jak wynika z załączonych do pozwu weksli, pożyczki udzielone zostały: kwota 3000 zł na okres od 14 września do 31 października 2001 r., kwota 4000 zł na okres od 19 września

do 31 października 2001 r. natomiast kwota 10 000 zł na okres od 12 do 31 grudnia 2001 r. W chwili zawarcia przedmiotowej umowy, tj. 2001 r. inflacja wynosiła 5,5% w stosunku rocznym, nie była więc już tak wygórowana jak w latach poprzednich (np. w 2000 r. – 10,1%, w 1999 r. – 7,3%, w 1998 r. – 11,8%, w 1997 r. – 14,9%, w 1996 r. – 19,9%, w 1995 r. – 27,8%, a w 1994 r. – 32,2%). Z kolei przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2001 r. wynosiło 2061,85 zł, natomiast stopa referencyjna w sierpniu 2001 r. ustalona została przez Radę Polityki Pieniężnej na 14,50% i po kolejnych obniżkach w październiku i listopadzie 2001 r. w grudniu 2001 r. wynosiła 11,50%.

Ustalona w umowie pożyczki stopa procentowa w wysokości 1% dziennie (tj. 365% w stosunku rocznym) była zatem ponad 60-krotnie wyższa od inflacji, ponad 30-krotnie wyższa od stopy referencyjnej obowiązującej w grudniu 2001 r. i pozwalała na uzyskanie dochodu w wysokości 365% „zainwestowanej” kwoty w skali roku.

Powyższe pozwala, w ocenie Sądu Najwyższego, uznać, że art. 353¹ k.c. został naruszony w sposób rażący, co najmniej w aspekcie oceny umowy według zasady współzycia społecznego zakazującej stosowania lichwy.

Skoro natomiast art. 353¹ k.c. ma charakter *iuris cogentis*, naruszenie któregośkolwiek z wymienionych w nim kryteriów (właściwości stosunku prawnego, przepisów ustawy, zasad współzycia społecznego) spowoduje nieważność czynności prawnej lub jej części, która zgodnie z art. 58 k.c. zostanie uznana za sprzeczną z prawem (zob. B. Fuchs, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353-534), red. M. Fras i M. Habdas, LEX/el 2018, teza 10). W tym przypadku sprzeczność czynności prawnej z zasadami współzycia społecznego rodzi sytuację, w której czynność prawna już w chwili powstawania stosunku prawnego dotknięta jest wadliwością. Jest więc od początku nieważna – w całości albo, zgodnie z art. 58 § 3 k.c., w części (zob. A. Zbiegień-Turzańska w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 26, Legalis 2020, tezy 99-100 do art. 5, por. także powołane tam orzecznictwo).

12. W konsekwencji, zastrzeżenie odsetek w sposób ustalony w umowie należało ocenić jako sprzeczne z zasadami współzycia społecznego w rozumieniu art. 58 § 2 k.c., jak i art. 353¹ k.c. (zob. uzasadnienia uchwał składu siedmiu

sędziów Sądu Najwyższego z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNCP 1992, nr 1, poz. 1 i z 6 maja 1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela stanowisko wyrażone we wcześniejszym orzecznictwie, że postanowienia umowy zastrzegające rażąco wygórowane odsetki są nieważne w takiej części, w jakiej – w okolicznościach sprawy – zasady współzycia społecznego ograniczają zasadę swobody umów, wyrażoną w art. 353¹ k.c. i czynią to w odniesieniu zarówno do obrotu powszechnego, jak i profesjonalnego (tak m.in. wyroki Sądu Najwyższego z: 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Nieważność postanowienia umowy w przedmiocie wysokości odsetek wywołuje taki skutek, jak gdyby wysokość ta nie była w inny sposób oznaczona. Dotyczy to zarówno wynagrodzenia za wskazany w umowie okres korzystania z pożyczonych pieniędzy jak i odszkodowania z tytułu opóźnienia zwrotu tych pieniędzy (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 30 października 1969 r., II CR 430/69; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Powodowi natomiast należą się odsetki ustawowe za opóźnienie wynikające z art. 481 k.c.

13. Należy dodatkowo zauważyć, że prawo wierzyciela do żądania odsetek za czas opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego wynika wprost z art. 481 § 1 k.c., natomiast wysokość tych odsetek może być przez strony ustalona, a dopiero w braku ustalenia zastosowanie mają odsetki ustawowe (art. 481 § 2 k.c.). W chwili orzekania nie obowiązywał art. 481 § 2¹ k.c. określający odsetki maksymalne za opóźnienie (dwukrotności wysokości odsetek ustawowych), wprowadzony począwszy od 1 stycznia 2016 r. ustawą z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1830). Nie obowiązywał również art. 359 § 2¹ k.c. określający maksymalną wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej (dwukrotności wysokości odsetek ustawowych), został bowiem wprowadzony 20 lutego 2006 r. na mocy tzw. ustawy „antylichwiarskiej” z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 57, poz. 1316), który jednak, jak

przyjmowano w orzecznictwie Sądu Najwyższego, dotyczył nie tylko odsetek kapitałowych, lecz także odsetek za opóźnienie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07; uchwała Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17).

W rezultacie w dacie wydania zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, a tym bardziej w dacie wystawienia weksli i zawarcia umów pożyczki, przepisy nie wyznaczały procentowo (ani kwotowo) pułapu wysokości dopuszczalnych odsetek ustalanych umownie, zarówno odsetek wynikających z czynności prawnej (art. 359 k.c.), jak i odsetek za opóźnienie (art. 481 k.c.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się jednak, że treść art. 359 § 2¹ k.c. może stanowić przesłankę dokonywanej w toku procesu oceny, czy konkretne odsetki umowne w stosunkach prawnych, które powstały przed dniem 20 lutego 2006 r., mieściły się w dozwolonej stronom swobodzie kształtowania treści stosunku prawnego (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 4 listopada 2005 r., V CK 162/05; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07), a co więcej Sąd Najwyższy uznał, że od tego dnia należą się odsetki nie wyższe niż odsetki maksymalne, przewidziane w art. 359 § 2¹ k.c., choćby strony zastrzegły odsetki wyższe (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17). Zważywszy, że odsetki ustawowe w dniu wydania nakazu wynosiły 20% (a w okresie do 15 grudnia 2001 r. – 30%), także i przy uwzględnieniu tej dodatkowej przesłanki ustanowienie przez strony umowy pożyczki odsetek w wysokości 1% dziennie (tj. 365% w skali roku) także z tego powodu uznać należy za sprzeczne z art. 353¹ k.c.

14. Zasadny jest też zarzut rażącego naruszenia z art. 485 § 2 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, sąd wydaje nakaz zapłaty przeciwko zobowiązanemu z „weksla, czeku, warrantu lub rewersu należycie wypełnionego, których prawdziwość i treść nie nasuwają wątpliwości”.

Jedną z cech weksla jako środka służącego zabezpieczeniu jest łatwość przymusowej realizacji inkorporowanej w tym papierze wartościowym wierzytelności w drodze postępowania sądowego, w szczególności uwagę zwracają udogodnienia dla wierzyciela związane z uzyskaniem nakazu zapłaty

w postępowaniu nakazowym. Reguły postępowania nakazowego są tak zmodyfikowane aby zapewniać większą ochronę interesów wierzyciela (zob. P. Machnikowski, *rozdział ix dochodzenie roszczeń wekslowych w postępowaniu nakazowym* [w:] *Prawo wekslowe*, Warszawa 2009, Lexonline). Te „preferencje” proceduralne wymagają jednak restrykcyjnego interpretowania przepisów o postępowaniu nakazowym, nie jest bowiem zasadne dodatkowe naruszanie „równowagi sił” przez liberalizację oceny wymagań formalnych, które umożliwią skorzystanie z tego postępowania (zob. J. Kołacz, *Weksel „należycie wypełniony” jako podstawa wydania przez sąd nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym*, PS 2009, nr 6, s. 42). Istota postępowania nakazowego polega na tym, że na podstawie pozwu i dołączonego do niego dokumentu stwierdzającego niewątpliwie żądanie, organ sądowy, po zbadaniu jedynie treści pozwu i załączonych do niego dokumentów, wydaje bez rozprawy i bez wysłuchania pozwanego nakaz zapłaty, którym poleca pozwanemu spełnienie świadczenia (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 7 grudnia 1993 r., III CZP 165/93).

Nakaz zapłaty na podstawie weksla może być zatem wydany, jeżeli spełnione są łącznie trzy wymogi, tj. weksel jest należycie wypełniony, czyli ma wszystkie te elementy, w myśl art. 1 i 2, lub art. 101 i 102 Prawa wekslowego, które zależnie od rodzaju weksla są niezbędne dla jego ważności; po drugie prawdziwość weksla nie nasuwa wątpliwości, a po trzecie treść weksla nie nasuwa wątpliwości. Ponadto należy podkreślić, że w postępowaniu nakazowym z weksla dochodzić można jedynie roszczeń wynikających wprost z treści weksla, czyli roszczenia o zapłatę sumy wekslowej i odsetek o których mowa w art. 5 Prawa wekslowego, a ponadto roszczeń ubocznych wymienionych w art. 48 i 49 Prawa wekslowego. Szczególnym przypadkiem braku podstaw do wydania nakazu zapłaty jest sytuacja, gdy niecałe żądanie pozwu ma swoją podstawę w wekslu, zwłaszcza gdy powód żąda sumy większej niż suma wekslowa albo żąda odsetek od daty wcześniejszej niż wynikająca z treści weksla. W tym przypadku należy całe powództwo rozpoznać w postępowaniu zwykłym, ponieważ przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie pozwalają na wydawanie częściowych nakazów zapłaty (zob. P. Machnikowski, 2. Wszczęcie postępowania nakazowego i wydanie nakazu zapłaty [w:] *Prawo wekslowe*, Warszawa 2009,

lexonline; T. Ereciński objaśnienia do art. 491 [w:] J. Gudowski, K. Weitz, T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. V, Warszawa 2016, lexonline).

Użycie w wekslach przedstawionych wraz z pozwem sformułowania „zapłacę bez protestu za ten solo weksel” nie pozostawiają wątpliwości, iż zawierają one przyrzeczenie bezwarunkowego zapłacenia oznaczonej sumy pieniężnej, a zatem są to weksle własne. Weksle te zawierają wymagane w art. 101 Prawa wekslowego elementy. Jednak dodatkowo zamieszczona został na ich treści adnotacja „w przypadku zwłoki w zapłacie zapłacę odsetki w wysokości 1%”. Natomiast w treści pozwu wskazano, że „w przypadku opóźnienia ze spłatą pożyczki w tym wykupu weksli pozwany zapłacić miał odsetki umowne w wysokości 1% dziennie” (k. 3 akt Nc 630/02).

Należy zauważyć, że poza elementami przewidzianymi w art. 101 Prawa wekslowego weksel własny może zawierać także inne składniki jego treści, określane jako „klauzule wekslowe”, które zwykle w literaturze dzieli się na klauzule wekslowo: skuteczne, niedopuszczalne (unieważniające weksel) oraz obojętne, w ramach których można wyróżnić klauzule odnoszące się do stosunków pozawekslowych (tzw. klauzule kupieckie). Te ostatnie nie oddziałują na zobowiązanie wekslowe, jeżeli tylko ich sformułowanie nie narusza wymagań określonych w art. 1 lub art. 101 Prawa wekslowego (zob. J. Jastrzębski objaśnienia do art. 101 [w:] M. Kaliński, J. Jastrzębski, *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz, wyd. III*, Warszawa 2014, lexonline pkt 11; I. Heropolitańska objaśnienia do art. 1 [w:] *Komentarz do ustawy – Prawo wekslowe [w:] Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Warszawa 2011, lexonline, pkt 8).

Wśród klauzul wekslowo skutecznych wskazać można klauzulę odsetkową, skuteczną jednak w granicach przewidzianych w art. 5 Prawa wekslowego. W przedłożonych w sprawie wekslach była wskazana data ich zapłaty, a zatem w przypadku zawarcia na którymkolwiek z nich klauzuli odsetkowej powinna być taka klauzula uważana za nienapisaną. Jak jednak zostało wyżej wskazane, treść klauzuli zawartej na przedłożonych wekslach wskazuje, że nie stanowiła ona klauzuli o jakiej mowa w art. 5 Prawa wekslowego. Należało zatem dokonać oceny

charakteru zawartej na wekslach klauzuli i jej znaczenia dla stosunku wekslowego. Już zatem samo zawarcie na wekslu tego rodzaju klauzuli odsetkowej mogło budzić wątpliwości co do treści weksla, co stanowiło wystarczającą podstawę do skierowania sprawy na rozprawę w celu rozpoznania jej w zwykłym procesie.

Niezależnie od powyższego, sprawa powinna być skierowana na rozprawę także z tego powodu, że żądanie pozwu wykraczało poza sumę regresową jaka może być dochodzona w postępowaniu nakazowym. Żądanie pozwu w zakresie należności głównej wskazywało bowiem kwotę inną niż sumy wekslowe wskazane na wekslach powiększone o odsetki ustawowe stosownie do art. 48 pkt 2 Prawa wekslowego. Zakres żądania pozwu obejmował odsetki umowne za opóźnienie w spłacie pożyczki, co wprost wynika z treści pozwu, które nie mogą być dochodzone w postępowaniu nakazowym z weksla, nie są bowiem objęte zakresem art. 48 Prawa wekslowego. Idea postępowania nakazowego opiera się bowiem na założeniu, że podstawa faktyczna roszczenia powoda została w całości udowodniona za pomocą dołączonych do pozwu weksli, z tym że w postępowaniu tym, poza oceną formalną wymogów wynikających z art. 1 i 2 lub art. 101 i 102 Prawa wekslowego, pod uwagę bierze się jedynie klauzule skuteczne (o dokładnie określonym przez prawo wekslowe wpływie na zobowiązania wekslowe), oraz klauzule niedopuszczalne (które unieważniają weksel), nie uwzględnia się natomiast klauzul obojętnych.

Brak możliwości wydania nakazu zapłaty wynika w końcu z tego, że wysokość żądania pozwu jest częściowo sprzeczna z art. 353¹ k.p.c.

Zważywszy na konieczność ścisłej wykładni przepisów dotyczących postępowania nakazowego, jak też uwzględniając oczywistą rozbieżność wysokości dochodzonego roszczenia z sumami wekslowymi wynikającymi z załączonych do pozwu weksli oraz wątpliwość dotyczącą wpływu zawartej na wekslach klauzuli na zobowiązanie wekslowe, naruszenie art. 485 § 2 k.p.c. uznać należy za rażące. Na zasadność zarzutu rażącego naruszenia przepisów proceduralnych wskazuje też wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym w oparciu o weksel zabezpieczający umowę pożyczki w którym zawarto klauzulę przewidującą nadmiernie wygórowane odsetki za opóźnienie w spłacie pożyczki – w sytuacji, gdy postanowienie umowne zastrzegające odsetki było nieważne

(zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20).

15. Niezasadny okazał się natomiast zarzut naruszenia zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30 Konstytucji RP. Uzasadniając ten zarzut Skarżący jedynie ogólnie wskazał, że umieszczenie w ustawie zasadniczej regulacji praw i wolności ekonomicznych ma swoje źródło w poszanowaniu godności ludzkiej, a realizacja postulatu ochrony godności nie jest możliwa bez stworzenia warunków bytowych i ekonomicznych, umożliwiających ludziom godną egzystencję i udział w życiu gospodarczym i społecznym, bowiem prawa i wolności ekonomiczne są elementem godności człowieka i warunkiem jej poszanowania (s. 10 skargi, k. 13). Poza tym ogólnym stwierdzeniem Skarżący zaledwie jednym zdaniem odniósł powołaną przez niego podstawę konstytucyjną do przedmiotowej sprawy i to łącznie z powołaniem drugiej podstawy, wskazując, że sąd orzekający w niniejszej sprawie zobowiązany był do respektowania zasad konstytucyjnych oraz chronionych konstytucyjnie wolności i praw człowieka i obywatela, w tym prawa do własności i innych praw majątkowych – art. 64 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, godności człowieka wskazanej w art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (s. 9 skargi, k. 12). Zresztą w samym pkt 1 *petitum* Skarżący rozwijając zarzuty naruszenia zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30, 64 ust. 1 Konstytucji skupił się na prawie do własności i innych praw majątkowych, wskazując jedynie w końcowej części *petitum* na „związane z nim prawo godności”.

Sąd Najwyższy wielokrotnie już wskazywał, że samo wskazanie w skardze nadzwyczajnej przepisów prawa, z których naruszeniem, zdaniem Skarżącego, zostało wydane zaskarżone orzeczenie, bez bliższego określenia zarzutów nie może zostać uznane za wystarczające uzasadnienie zarzutu (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20). Sąd Najwyższy wyrażał też krytyczny stosunek względem tendencji, by jako naruszenie godności człowieka traktować każde niesprawiedliwe albo nawet tylko niesatysfakcjonujące zdarzenie, wskazując, że art. 30 Konstytucji RP chroniąc godność człowieka chroni jego człowieczeństwo, a do naruszenia konstytucyjnie chronionej godności orzeczeniem sądowym dochodzi w sytuacji

zakwestionowania w tym orzeczeniu czyjegoś człowieczeństwa poprzez potraktowanie go w sposób nie ludzki, nie liczący się z jego człowieczeństwem (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20; z 16 czerwca 2021 r., I NSNc 176/20; z 23 czerwca 2021 r., I NSNc 144/21; z 30 czerwca 2021 r., I NSNc 191/21; z 29 czerwca 2021 r., I NSNc 15/21 oraz I NSNc 115/21; z 1 września 2021 r., I NSNc 338/21; z 22 września 2021 r., I NSNc 371/21 oraz I NSNc 429/2; z 29 września 2021 r., I NSNc 333/21; z 1 grudnia 2021 r., I NSNc 535/21). Zapatrywanie to niniejszy skład Sądu Najwyższego podziela, a biorąc pod uwagę, że Skarżący nie wskazał na czym konkretnie polegać by miało naruszenie art. 30 Konstytucji chroniącego godność człowieka, zarzut naruszenia godności w obecnie rozpatrywanej sprawie uznać należy za niezasadny.

16. Zasadny natomiast jest zarzut naruszenia art. 64 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie podkreśla, że prawo własności to konstytucyjnie gwarantowana wolność nabywania mienia, jego zachowania oraz dysponowania nim (zob. wyrok TK z 3 stycznia 2001 r., P 4/99). „Prawo do własności” to zatem prawo do bycia właścicielem. Stanowi określenie wolności majątkowej w zakresie zarówno możliwości nabywania i stania się podmiotem praw majątkowych, jak i zachowania oraz dysponowania prawami nabytymi (zob. B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo do własności*, w: M. Wyrzykowski (red.), *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, s. 31).

Z art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP wynikają dwa podstawowe uprawnienia, a mianowicie „prawo domagania się nieingerowania przez państwo we własność i inne prawa majątkowe oraz prawo do instytucjonalnego zagwarantowania korzystania z własności i innych praw majątkowych” (zob. wyrok TK z 23 czerwca 2015 r., SK 32/14, pkt III.6.2). Ochrona prawna ma być ponadto „równa dla wszystkich”, co akcentuje element podmiotowy: ochrona tych praw „co do zasady nie może być różnicowana ze względu na zakres podmiotowy” (wyrok TK z 21 maja 2001 r., SK 15/00, pkt III.5) czy „ze względu na charakter podmiotu danego prawa” (wyrok TK z 28 września 2015 r., K 20/14, pkt III.3.1), a także między osobami fizycznymi a osobami prawnymi (wyrok TK z 29 maja 2001 r., K 5/01, pkt III.4).

Nie ma też podstaw do różnicowania ochrony „z uwagi na kryterium drogi uzyskania tytułu własności” (wyrok TK z 22 lutego 2000 r., SK 13/98, pkt III) (postanowienie Sądu Najwyższego z 18 czerwca 2020 r., I NSNc 45/19).

Ma zatem rację Skarżący, że obciążenie przez Sąd pozwanego – a finalnie dodatkowo jego żony wobec nadania klauzuli wykonalności nakazowi na małżonka dłużnika – obowiązkiem zapłaty należności, w sposób sprzeczny z przepisami, a nadto w wysokości, która jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w sposób rażący narusza ich interesy, niewątpliwie godzi w – chronione przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej – prawo do własności i inne prawa majątkowe. Tym bardziej, że wydany nakaz opatrzony w klauzulę wykonalności może stanowić podstawę egzekwowania przez wierzyciela tych kwot, przy pomocy środków przymusu sankcjonowanych przez Państwo.

IV.

17. Sąd Najwyższy stwierdził zaistnienie przesłanki szczegółowej skargi nadzwyczajnej w postaci rażącego naruszenia art. 148 pkt 2 Prawa wekslowego, art. 353¹ k.c. oraz art. 485 § 2 k.p.c. oraz naruszenie art. 64 Konstytucji RP, co pozwala przejść do dalszego etapu kontroli nadzwyczajnej w postaci zbadania, czy w wyniku wspomnianego naruszenia, można mówić o konieczności uchylecia lub zmiany zaskarżonego orzeczenia celem zapewnienia poszanowania zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Należy przypomnieć, że jak zwraca się uwagę w orzecznictwie sądu Najwyższego, instytucja skargi Nadzwyczajnej powinna być wykorzystywana z daleko posuniętą ostrożnością i nie powinna być postrzegana jako kolejny nadzwyczajny środek zaskarżenia służący kontroli i ewentualnej korekcie wszelkich wadliwych orzeczeń. Jak wskazał Sąd Najwyższy, skarga nadzwyczajna jest „wentylem bezpieczeństwa”, środkiem absolutnie ekstraordynaryjnym, który winien być wnoszony przez uprawniony podmiot tylko we wskazanych w ustawie sytuacjach (wyrok Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2020 r., I NSNc 41/19; postanowienie Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2021 r., I NSNc 61/20), kiedy skorygowanie prawomocnego orzeczenia w celu zapewnienia zgodności z zasadami konstytucyjnymi przy pomocy innych środków nadzwyczajnych nie jest

już, bądź nigdy nie było, możliwe (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 199/21).

Dokonując oceny ziszczenia się przesłanki funkcjonalnej, czyli oceniając konieczność zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń z zasadą wynikającą z art. 2 Konstytucji RP, kluczowe staje się ważenie konstytucyjnych wartości. Przemawia za tym nie tylko charakter zasady z art. 2 Konstytucji, której zachowanie jest oceniane nie tyle w dychotomicznych kategoriach naruszenia bądź nienaruszenia, ale przez ocenę stopnia jej realizacji w optymalizacyjnej konfrontacji z innymi zasadami. Przemawia za tym również fakt, że art. 89 § 1 *principium* u.SN nie mówi o przestrzeganiu lub nienaruszeniu wskazanej w nim normy, ale o konieczności zapewnienia zgodności z tą zasadą. Jest ona zatem nie tyle kryterium poprawności, co swoistym celem kontroli nadzwyczajnej. W wyniku rozpoznania skargi powinna zostać bowiem urzeczywistniona zgodność orzeczeń sądów powszechnych z art. 2 Konstytucji RP. Jednocześnie, z samej natury normy będącej zasadą wynika konieczność stosowania zasady proporcjonalności przy ocenie jej przestrzegania (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 21 kwietnia 2021 r., I NSNc 89/20; wyrok z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 64/21).

Zważywszy na specyfikę kontroli nadzwyczajnej, celem ostatniego jej etapu jest wykazanie, że natura i rozmiar nieprawidłowości popełnionych przy wydawaniu zaskarżonego orzeczenia usprawiedliwia odstępianie od – wynikającej skądinąd również z zasady państwa prawnego – ochrony przynależnej powadze rzeczy osądzonej poprzez zmianę lub uchylenie zaskarżonego wyroku. Co do zasady, art. 2 Konstytucji RP stoi na straży ostateczności i trwałości prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych, jednak niekiedy natura i ciężar popełnionych uchybień może nakazywać danie pierwszeństwa względem wynikającym z konieczności ochrony innych praw i wolności konstytucyjnych.

W obecnej sprawie ważeniu podlegają zatem, z jednej strony, ochrona stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych, z drugiej zaś strony względ na zasadę zaufania obywatela do państwa.

18. W realiach rozpoznawanej sprawy pozwany, a finalnie także żona pozwanego zostali obciążeni obowiązkiem zapłaty kwoty, jako roszczenia głównego

nie wynikającej z weksli, będących podstawą wydania nakazu zapłaty, bo suma wekslowa powiększona została przez wierzyciela o odsetki za opóźnienie w sposób sprzeczny z art. 49 Prawa wekslowego, a nadto o charakterze „lichwiarskim”, rażąco nadmiernych i nie pozostających w choćby zbliżonej proporcji do świadczenia wzajemnego, a nadto nakazem tym zasądzono dalsze odsetki w wysokości 1% dziennie wbrew brzmieniu art. 48 Prawa wekslowego, który w sposób wyczerpujący wskazuje jakich sum może żądać posiadacz weksla od zwrotnie zobowiązanego. Co więcej wskutek zastosowania tych odsetek, zamiast odsetek ustawowych, w sposób nieprawidłowy wpłacona przez pozwanego kwota 11 400 zł zaliczona została wyłącznie na poczet odsetek umownych, zamiast na poczet odsetek ustawowych i sumy wekslowej, w wyniku czego roszczenie główne obejmujące niezapłaconą część sumy wekslowej i kwotę odsetek ustawowych za opóźnienie zostało blisko 4-krotnie zawyżone.

Wydanie w niniejszej sprawie orzeczenia nakazującego pozwanemu zapłatę kwoty roszczenia głównego, na którą składała się kwota główna – 17 000,00 zł oraz skapitalizowane odsetki 1% dziennie w wysokości 9700,00 zł – z dodatkowymi odsetkami od łącznej kwoty 26 700,00 zł również w wysokości 1% dziennie – wbrew obowiązującym przepisom oraz z uwagi na niedopuszczalną w uczciwym obrocie skalę dysproporcji świadczeń wzajemnych stron, przy jednoczesnym braku jakiegokolwiek obiektywnej relacji ekwiwalentności – jest oczywiście niesprawiedliwe i niewątpliwie naruszyło zasadę pochodną zaufania obywatela do Państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego.

Usankcjonowanie nakazem zapłaty żądania tak wygórowanych kwot, całkowicie nieproporcjonalnych do wysokości udzielonych pożyczek, skutkujące naliczeniem odsetek w stosunku rocznym (365%) od pożyczonej kwoty 17 000,00 zł jest sprzeczne z poczuciem sprawiedliwości. Tym bardziej godzi ono w konstytucyjną zasadę, że prawomocny nakaz zapłaty opatrzony klauzulą wykonalności, stanowiący tytuł wykonawczy, jest podstawą możliwości egzekwowania przez wierzyciela tych kwot, przy pomocy środków przymusu sankcjonowanych przez Państwo (zob. wyrok Sąd Najwyższego z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały

się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 u.SN tj. zaskarżone orzeczenie w sposób rażąco narusza prawo na skutek jego niewłaściwego zastosowania, a eliminacja wadliwego nakazu zapłaty z 21 czerwca 2002 r. konieczna jest dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, w związku z czym skargę nadzwyczajną Prokuratora Generalnego należało uwzględnić.

19. Zgodnie z art. 91 § 1 zd. pierwsze u.SN w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie.

Na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi treść art. 115 § 2 u.SN, zgodnie z którym, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylene orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN.

Pomimo że od wydania zaskarżonego nakazu upłynęło już ponad 5 lat, to według Sądu Najwyższego prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 u.SN. Dalsze bowiem obowiązywanie zaskarżonego nakazu zapłaty skutkowałoby utrzymaniem istnienia długu pozwanego w rozmiarze dotkliwie ingerującym w jego prawa majątkowe, a w szczególności w prawo własności chronione przez art. 64 Konstytucji RP. Pozwany w celu zaspokojenia wierzyciela musiałaby bowiem zostać pozbawiony znaczącej części swojego majątku.

20. Stosownie do art. 192 pkt 3) k.p.c. z chwilą doręczenia pozwu zbycie w toku sprawy rzeczy lub prawa, objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg

sprawy; nabywca może jednak wejść na miejsce zbywcy za zezwoleniem strony przeciwnej. Celem tego przepisu jest stabilizacja postępowania sądowego z chwilą doręczenia pozwu. Oznacza to, że mimo zbycia rzeczy lub praw objętych sporem, zarówno przez jedną, jak i drugą stronę, a nawet przez obie strony, zbywca zachowuje legitymację procesową. Stabilizacja postępowania nie stoi na przeszkodzie dopuszczeniu zmiany strony w sytuacji, w której zarówno obie strony toczącego się postępowania, jak i nabywca rzeczy lub praw objętych sporem wyrażą zgodę na wejście nabywcy do procesu i zajęcie miejsca zbywcy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 21 czerwca 2007 r., IV CSK 57/07). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że art. 192 pkt 3 k.p.c. ma zastosowanie także wówczas, gdy zbycie objętych sporem rzeczy lub prawa następuje w toku postępowania kasacyjnego (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 21 czerwca 2007 r., IV CSK 57/07; z 11 marca 2009 r., I CSK 201/08; wyrok Sądu Najwyższego z 24 maja 2019 r., I CSK 225/18). Podobne stanowisko zajmował Sąd Najwyższy odnośnie skargi o wznowienie, wskazując że skarga ta nie przysługuje podmiotom, które weszły w prawa stron w następstwie sukcesji szczególnej, np. wskutek zbycia rzeczy objętej sporem (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 21 stycznia 2009 r., III CSK 248/08; postanowienie Sądu Najwyższego z 9 sierpnia 2016 r., II CZ 77/16). Oczywiście jest przy tym, że zbywca i nabywca nie mogą występować jednocześnie w charakterze strony (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 24 maja 2019 r., I CSK 225/18; O. M. Piaskowska [w:] M. Kuchnio, A. Majchrowska, K. Panfil, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2022, art. 192). Także w przypadku skargi nadzwyczajnej art. 192 pkt 3) k.p.c. znajduje zastosowanie, zatem zmiana strony postępowania jest dopuszczalna ale tylko w sytuacji, w której zarówno obie strony postępowania objętego skargą nadzwyczajną, jak i nabywca rzeczy lub praw objętych sporem wyrażą zgodę na wejście nabywcy do postępowania i zajęcie miejsca zbywcy. Skarżący poprzestał natomiast na wskazaniu w treści skargi obok pierwotnego powoda także nabywcę, jako stronę powodową, a zatem wymogi z art. 192 pkt 3 k.p.c. nie zostały spełnione.

21. Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie 91 § 1 u.SN orzekł jak w pkt 1 sentencji wyroku.

Jednocześnie, na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN Sąd Najwyższy zniósł wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesieniem skargi nadzwyczajnej.

[as]